

Den ældgamle Spøttrup Borg fik sin sø igen

»Sallinglands mærkeligste og overhovedet en af de sjældneste danske herregårde er det i nærheden af Kås Bredning beliggende, ældgamle Spøttrup, nu desværre stærkt i forfald.

Gården ligger ved en lille indsø; to dybe og brede grave, skilte ved en høj vold (mod øst 14-15 alen høj [8,8-9,4 meter], hvor markerne dog nu ligger højere end voldene), omgiver den firekantede, sammenbyggede borg, i hvis gård de to tårne (det ene firekantet, det andet rundt og spirsmykket), den bedækkede vægtergang med skydehuller, de store, hvælvede kældere, hvis kors-hvælvinger overalt hviler på piller af hugne sten, de 3 og 4 alen [1,9-2,5 meter] tykke mure, det svære porttårn med sin murede vindeltrappe, – alt bidrager til, at gården giver eller burde give et ypperligt billede af de gamle befæstede herresæder (fra midten af 16de årh.); nu er den desværre kun en studegård.

Eggen er øde og fuldkomment skovløs.«

Sådan beskrives den gamle middelalderborg i Danmarks første guidebog for turister fra 1871.

Som et symbol på kirkens magt og som tilflugtssted i urolige tider byggede Viborg-biskoppen Spøttrup Borg. Historikerne regner med, at borgen i sin første udgave stod færdig i midten af 1520'erne. Søen indgik i byggeriet som en uundværlig del af borgens forsvarsværker.

På alle sider var borgen omgivet af volde og en vandfyldt voldgrav. Mod vest, hvor borgporten med vindebro var anbragt som eneste mulighed for adgang, lå Spøttrup Sø lige uden for porten. Her var ingen plads til opmarch af fjendtlige tropper, og i fredelige tider forsynede søen beboerne med et værdifuldt kosttilskud af friske fisk.

Under Grevens Fejde i begyndelsen af 1530'erne spillede borgen formentlig en vis rolle, men oprøreren Skipper Clement og hans 6000 mand store bondehær har næppe angrebet

Spøttrup Sø

Tørlagt i midten af 1800-tallet, men genskabt i 1994 med 50 hektar vandflade og 60 hektar eng, kær og rorskov. Oprindelig afsnøret lagunesø fra Limfjorden, der indgik i forsvarsværkerne for Spøttrup Borg fra 1520'erne. Glimrende formidling af søens historie i Polak-kasernen nord for borgen. Den gennemrestaurerede borg med museum og tilhørende haveanlæg er et populært turistmål. Kortene er fra 1882 og 2000.

Skive kommune.

Koordinater: 6277555, 486402.

Spøttrup, endsige plyndret eller nedbrændt borgen, som hævdet af en samtidshistoriker. Det er muligt, at lokale bønder har forsøgt at belejre borgen, men Skipper Clement selv deltog ikke, og i hvert fald blev borgen aldrig brændt ned. Den ligger der jo stadig og uden brandspor.

Som led i gennemførelsen af reformationen i 1536 blev Spøttrup konfiskeret af kongen. Dens tid som forsvarsborg var dermed forbi.

Fra ridderborg til studegård

Op gennem de næste par hundrede år skiftede Spøttrup hyppigt ejer og funktion.

Først var den kongeligt len, så

kom den på tyske adelshænder, blev efterfølgende pantsat til tyske forretningsmænd, før Rosenkrantz-slægten overtog Spøttrup fra 1702 til 1776. Slægten nedstammede fra de skånske adelsmænd, der havde følt sig tvunget til at forlade Skåne, da landsdelen var blevet svensk efter Roskildefreden i 1659.

Mathias Richter blev Spøttrups første ikke-adelige ejer i 1776. Han stammede fra en købmandsfamilie i Fredericia, men var »godsslagter« af profession. Ved at opkøbe herregårde og sælge bøndergodset fra – ofte til bønderne selv – gjorde han gode forretninger.

Spøttrup blev dog ikke slagtet. Efter blot otte år mageskiftede Mathias

Spøttrup Borg lå som en massiv forpost i et åbent, skovløst landskab helt ind i det 20. århundrede. Ferdinand Richardts litografi er fra 1856, hvor borgen stadig blev drevet som studegård. Foto: udlånt af Spøttrup Borgmuseum.

Richter i 1784 godset med Peder Nissen, der overlod ham herregården Voldbjerg ved Ringkøbing i stedet.

Peder Nissen var bonde fra Ribe-egnen, men havde tjent gode penge på stude drift oppe i Jylland. Han kunne se store muligheder for udstrakte græsningsarealer på den træløse egn omkring Spøttrup, men døde allerede i 1788, hvorefter hans enke videreførte gården. I 1803 købte sønnen, Nis Nissen, ejendommen af sin mor.

Den dybt påholdende bondesøn fortsatte i forældrenes fodspor. Med slid og slæb opbyggede han en blomstrende forretning med stude drift. Den gav ham også tilnavnet »Studekongen«.

På Spøttrup holdt Nis Nissen i gennemsnit 200 stude, som han opkøbte hos egnens bønder. De græssede på godsets marker indtil om efteråret, hvor de blev opstaldet og opfedet gennem vinteren. I løbet af foråret blev de drevet ned gennem Jylland ad de gamle hær- og okseveje til Slesvig-Holsten, hvor de blev solgt.

Man mener, at Nis Nissen var den første, der luftede tanken om at tørlægge Spøttrup Sø.

Da Nissen døde barnløs i 1848, og hans enke ikke ønskede at blive boende på Spøttrup, skulle godset sælges på auktion. Først ved det femte

forsøg lykkedes det. Ejendommen blev afsat til et konsortium i september 1849 for 105.800 rigsdaler sølv – 34.700 rigsdaler under den oprindelige vurdering.

De nye ejere var proprietær P. Hagensen fra Ullerupgård i Thy, proprietær Windfeld fra Landting, proprietær og møller Revsgaard fra Vium Mølle,

oliemøller Schytte fra Horsens og møller Niels Breinholt fra Lemvig Mølle.

Straks efter handlen blev Spøttrup »slagtet«, dvs. det meste af bøndergodset blev solgt fra. Derefter købte Niels Breinholt de øvrige deltagere ud af konsortiet.

Breinholt flyttede ind på godset i 1855. Han var så fuld af gode ideer, rastløs iver og initiativ, at det næsten blev for meget, da han fuldstændig manglede pietetsfølelse for det gamle borganlæg. Allerhelst havde han set det hele revet ned.

I borgens nordfløj indrettede han et brændevinsbrænderi. For at skaffe plads sprængte han de gamle kældervælvninger væk med dynamit. Han fjernede også voldene på to sider af borgen og lod den indre voldgrav fylde op med jord, hvorefter han byggede to svinestalde ret op ad borgen.

Værst af alt var nok, at han lod store dele af godsets gamle arkiv køre til pærmøllen, dvs. til destruktion.

Det er Niels Breinholts ansvar, at vi i dag ved så lidt om dagligdagen gennem 500 år på en af landets ældste ridderborge.

Og så tør lagde han Spøttrup Sø.

Johan Rohdes maleri fra 1890 viser de øde hede strækninger ned til søen, der anes ude i horisonten til højre. Maleriet viser borgen set fra nord, omtrent fra det sted hvor Polakkasernen ligger i dag. Foto: udlånt af Spøttrup Borgmuseum.

En utømmelig spekulationslyst

En nevø har i 1910 karakteriseret den overmåde velhavende onkel med disse ord i sine erindringer:

»Ro og mag lå ikke for ham, der var fuld af en utømmelig spekulationslyst og led under en medfødt ustadighed, der altid krævede forandringer i hans livsgerning«.

Overraske kan det da heller ikke, at det blev den foretagsomme Breinholt, der tog initiativet til at tørlægge Spøttrup Sø. Hvornår arbejdet fandt sted, ved vi ikke præcis, men det har formentlig været omkring 1860.

Breinholt byggede en dæmning ud mod Kås Bredning, uddybede udløbet og lod grave en landkanal rundt om søen. Derefter blev der opstillet en hollandsk pumpemølle 300 meter nord for borgen, og med en vand-snegl, en såkaldt Archimedes' skrue, blev der »løftet« vand op fra engene til landkanalen og ud i fjorden.

Formålet var ikke at skaffe kornjord, men flere græsmarker på søbunden og bedre høslæt på de allerede eksisterende enge. Derfor blev søen kun tørlagt fra marts til oktober. Man pumpede søen nogenlunde tom hvert forår, og efter sensommerens sidste høslæt stoppede pumpemøllen, og søen blev atter fyldt med vand.

Tørlægningen lykkedes, men meget andet ved vi ikke om den.

Efter knap tyve år på Spøttrup Gods søgte den rastløse Breinholt nye udfordringer. I 1871 forlod han Spøttrup og flyttede nogle kilometer længere nordpå, hvor han byggede sig et prægtigt og herskabeligt kampestenshus. Det blev døbt »Ny Spøttrup«. Derefter kastede han sig ud i et andet udtør-ringsprojekt. Nu skulle Møllerup Sø tømmes for vand.

Her mødte Breinholt dog så stor modstand fra de lokale bønder, at sagen måtte for retten, hvor han tabte. Skuffet solgte han Ny Spøttrup og forlod ikke bare egnen, men også fædrelandet.

Han flyttede til England, men kun for en kort periode før han atter vendte hjem for at bosætte sig på Frederiksberg midt i hovedstaden. Noget kan tyde på, at hans »medfødte ustadighed« tog overhånd og udviklede sig til

en egentlig diagnose. Breinholt døde som indlagt på Viborg Sindssygeanstalt i 1906.

Borgen forfalder og vantrives

Den nye godsejer på Spøttrup, Ludvig Henrik Thomas Balle, havde fået en vanskelig start, som han måtte kæmpe med i hele sin ejertid. Balle havde købt alt for dyrt, da han i 1875 betalte 250.000 kr. for godset. Det var 75.000 kr. mere, end køberen efter ham selv kom til at give i 1903.

Uheld havde Balle også. Hele to gange på bare to år brændte avlsbygningerne ned. Desuden var tiden ved at løbe fra stuedriften. Han måtte lægge om til mere traditionelt mejeri-brug, men det betød større folkehold og dermed øgede udgifter.

Balles økonomiske vanskeligheder levnedes slet ingen penge til at vedligeholde borgen for, så den forfaldt yderligere. I offentligheden vakte det stor forargelse. Spøttrup Borg stod som »et himmelskrigende udråbstegn om den uret, vort land gør imod sig selv ved at lade et mindesmærke over svunden storhed som dette forfalde og vantrives«, skrev Illustreret Tidende i 1895.

Forargelsen gjorde intet indtryk på Balle, der havde andet at se til. Han

Niels Breinholt lod sig fotografere i sit fineste stadstøj til et af datidens populære visitkort i 1863-64. Foto: fra Pedersen 1991/97.

kæmpede desperat for at holde sin økonomi på ret køl. Men forgæves. Spøttrup gik på tvangsauktion i maj 1901. Da var den 71-årige Balle ruineret og på vej mod fattiggården.

Vallø Stift ved Køge, der havde et betydeligt tilgodehavende i godset, overtog ejendommen, som i 1903 blev solgt videre til proprietær Christian

Omkring år 1900 er forfaldet fremskredent. Voldene er fjernet, voldgravene tilkastede, og der går høns og andre husdyr omkring overalt. Bemærk dog den beboede storkerede på toppen af porttårnet. Storken yngede sandsynligvis på Spøttrup Borg helt frem til 1940'erne. Foto: udlånt af Nationalmuseet.

Høslættet krævede masser af karle til at svinge leerne, og piger til at sanke høet og sætte det i hæs. Her er det store folkehold stillet op uden for en af staldene til fotografering i 1890'erne. Man kan gætte på, at det er forvalteren helt ude til venstre, men vi ved det ikke med sikkerhed. Foto: udlånt af Spøttrup Borgmuseum.

Pedersen Toft. Han blev den sidste private ejer på Spøttrup.

Staten tager over

Proprietær Toft var en dygtig landmand, og i modsætning til Niels Breinholt interesserede han sig for godsets traditionsrige historie. Imidlertid var bygningerne i så frygtelig dårlig stand, at den nye ejer havde svært ved at dæmme op for forfaldet.

Da borgen blev fredet ved den første bygningsfredningslov i 1918, fulgte der ikke midler med til istandsættelse. Dem skulle ejeren selv udrede. Den frustrerede proprietær truede med at rive nordfløjen ned i protest. Staten svarede igen med et fogedforbud mod at røre bygningerne, hvorefter Toft lagde sag an, men tabte.

Også den tørlagte sø skulle renoveres. I 1912 forsøgte Toft at intensivere pumpningen ved at anskaffe et lokomobil, der trak en vandsnegl. Så var man mindre afhængig af vind og

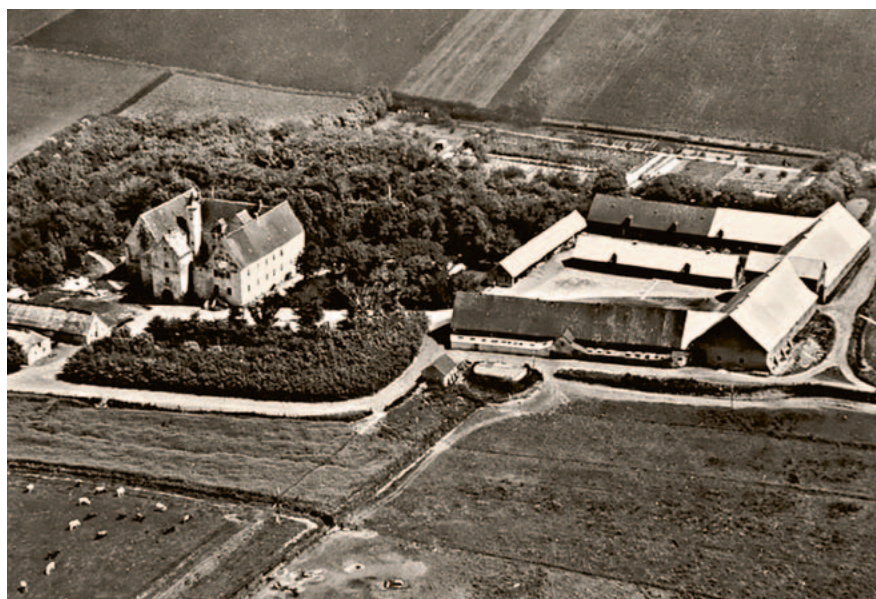
vejr, men det kostede dyrt i brændsel.

Fra 1932 har vi en udmærket beskrivelse af de tekniske anlæg i den udtørrede sø. Den står at læse i Lim-

fjordskommissionens beretning:

»Afløbet fra Spøttrup Sø er ca. 200 meter fra fjorden [Kås Bredning, forf.] lukket med en dæmning, i hvilken der er

Set fra luften i 1935 er det en anseelig samling driftsbygninger, der er skudt op syd for borgen. To år senere rammer katastrofen, da hele det store kompleks aflader og stalde lægges i ruiner af en brand. Foto: udlånt af Spøttrup Borgmuseum.

anbragt en sluse af træ med selv lukkende porte. Dæmningens højde er ca. 1,9 meter; den er ca. 20 m lang og opført af sand, ler og sten. Den menes at være opført i 1875. Bekostningen er ukendt, afholdt af den tidligere ejer. Dæmningen er opført for at hindre fjorden i ved højvande at trænge ind i Spøttrup Sø, der holdes tørlagt ved pumpning med vandsnegle, drevet af vindmotorer, men den beskytter tillige flere andre ejendomme – tilsammen ca. 11 ha – mod oversvømmelse. Søen er delvis omgivet med randkanal og diger; ca. 30 ha land, der ligger under Limfjordens vandspejl, holdes tørlagt ved pumpning. I søarealet består jorden af dynd i dybde fra 1-2,5 m, ca. 8 ha af omtrent samme bonitet tilhørende Spøttrup ligger uden for inddigningen«.

Allerede i 1919 var Toft selv flyttet til København. Han havde overladt Spøttrup til forpagtere samt til sin søn fra 1926 til 1937, hvor ejendommens skæbne blev beseglet.

En voldsom brand 3. marts 1937 lagde avlgårdens bygninger i aske for tredje gang inden for 50 år. I løbet af få timer indebrændte sædekorn og foder og henved 1000 dyr i staldene. Skaderne efter branden var meget omfattende, og for ejeren ville en genopbygning være besværlig og måske umulig. Staten, som længe havde været interesseret i at erhverve ejendommen, slog nu til og købte Spøttrup Borg med dens jordtilliggende på 338 hektar. Salgssummen lød på 380.500 kr. (11,5 mio. kr. i 2008-værdi).

Hensigten var dog klar fra starten: godset skulle slagtes. Staten erhvervede ikke kun den store ejendom for at redde middelalderborgen, men også for at skaffe jord til 28 nye statshusmandsbrug. Selv beholdt man kun knap 9 hektar omkring borgen.

Nu skal der pumpes

Da husmændene også skulle have jord ude i den udtørrede sø, opstod der behov for at effektivisere det gamle afvandingsprojekt.

I 1940 blev Spøttrup Pumpelag oprettet af de mange nye småbrugere. Man gik sammen om en eldreven pumpe, der kunne løfte 80 liter i se-

Det var tredje gang på 50 år, at Spøttrups avlsbygninger nedbrændte, da gården blev lagt i ruiner 3. marts 1937 af en voldsom brand. I løbet af få timer gik foder og sædekorn op i luer, og det gjorde også mange af de 1000 dyr, der befandt sig i staldene. Lokale jægere kom til med deres geværer, og mens tagpappet smeltede og den kogende tjære løb ned over dem, stod de ved vinduerne til de brændende stalde og afskød de arme dyr, der ikke kunne hentes ud. Foto: udlånt af Spøttrup Borgmuseum.

kundet. Den blev placeret samme sted på nordvestbredden som det senere byggede pumpehus, der i dag er indrettet som observationstårn.

Men allerede i begyndelsen af 1950'erne blev det nødvendigt med en opgradering af pumpekapaciteten,

fordi de udtørrede enge var begyndt at sætte sig. I et projektforslag fra Hedeselskabet i november 1951 blev det foreslået at forbedre afvandingsforholdene på 91 hektar i Vadum-Spøttrup Enge.

Pumpekapaciteten skulle styrkes,

Fredag 22. april 1994, på den internationale Jordens Dag, indviede en pæn håndfuld honoratører den genskabte Spøttrup Sø. I fællesskab afslørede Spøttrups borgmester Alex Lind (S) og Skov- og Naturstyrelsens direktør, Karen Westerbye-Juhl, en farvelagt infotavle på en stolpe ved søens bred. Også statsskovrider J.C. Briand Petersen, der havde stået for det praktiske projekt, deltog i fuld galauniform. Han skimtes bag valdhornet. Foto: P.V. Nielsen.

Spøttrup Sø er genskabt stort set i sin fulde udstrækning, så søens bølger næsten slikker op om borgporten. Søen har udløb i Kås Bredning, og man kan lige ane det gamle pumpehus som en lys prik på nordvestbredden af søen. Foto: Hunderup Luftfoto, 10. august 2009.

samtidig med at Spøttrup Bæk blev flyttet. En ny pumpestation skulle opføres med en væsentlig større kapacitet på 250 liter i sekundet, samtidig med at man beholdt den gamle pumpe. Dertil kom 2580 meter åben og 425 meter rørlagt afvandingskanal samt en landkanal på 2225 meter med 5015 meter diger. Højvandsslusen skulle også fornys og to broer etableres over Spøttrup Bæk.

Budgetoverslaget lød på 235.000 kr. (3,3 mio. kr. i 2008-værdi).

De 30 lodsejere fik i december 1952 grønt lys fra Statens Landvindingsudvalg til at sætte arbejdet i gang. Dermed havde staten givet tilsagn om at yde 60 pct. af beløbet som direkte støtte, og de resterende 40 pct. som et langfristet lån. Meningen var, at arbejdet skulle gennemføres på 20 måneder.

Da regnskabet kunne afsluttes og godkendes i november 1956, havde den samlede udgift været 245.357 kr. (3,1 mio. kr. i 2008-værdi). Når infla-

tionen indregnes, var det lykkedes at gennemføre projektet med en reel besparelse på seks procent i forhold til budgettet.

I de første år gav engene et større økonomisk udbytte, men imidlertid viste projektet sig ikke at være langtidsholdbart. Den intensiverede afvanding og dyrkning fremskyndede de naturlige nedbrydningsprocesser i tørvejorden, dels i form af en mineralisering af tørvne, dels i form af en sammenpresning af jorden.

Fra århundredets begyndelse og frem til oprettelsen af det første pumpe-lag omkring 1940, havde denne proces ikke været særlig voldsom, blot en sammensynkning af overfladen på 0,3 cm om året. Imidlertid betød den intensiverede afvanding, at det begyndte at gå stærkere. Fra 1940 og frem til 1994 sank terrænoverfladen med 1,5-2,0 cm om året, altså en forøgelse i størrelsesordenen faktor 7.

Det betød, at i løbet af 100 år satte den udtørrede søbund sig mange ste-

der med mere end en meter, og det skabte problemer.

Urentable landbrug

Billigt var det heller ikke at vedligeholde pumperne, kanalerne med diger og dæmningen mod fjorden.

Kun værre blev det, da en stormflod i november 1981 skabte en sådan opstuvning af vandmasser i Spøttrup Bæk og i landkanalen, at den gamle sø genopstod foran den høje dæmning ud mod fjorden. Bølgegangen i denne sø gennembrød dæmningen over en kortere strækning.

Godt nok var der etableret en højvandssluse i landkanalen, men den rakte kun til en vis grænse.

Op gennem 1980'erne blev det økonomisk ringere at dyrke disse usikre lavbunds-jorder. Store summer gik til at vedligeholde og forstærke de udsatte strækninger på den gamle dæmning, men kun ganske få arealer var efterhånden i omdrift. Som de eneste

havde kvægbrugerne stadig glæde af de frodige græsarealer.

Formentlig var det kun et spørgsmål om få år, inden landvindinglaget ville være tvunget til at nedlægge sig selv og opgive pumpningen.

Dertil kom de voksende overskudsbjerge af både korn, smør og mælkepulver i EF. Herhjemme skabte de store afsætningsproblemer grundlag for den såkaldte marginaljordredegørelse, der bl.a. foreslog en ændret anvendelse af landbrugets dårligste jordtyper.

Spøttrup Sø-afvandingen var blandt de 36 pilotprojekter, miljømyndighederne lod undersøge med henblik på retablering som naturområde.

I redegørelsen blev det bl.a. fastslået, at pumpelaget årligt havde udgifter på 580 kr. pr. hektar til vedligeholdelse og udpumpning af vand. Det svarer i 2008-værdi til en udgift på ca. 1000 kr. pr. hektar. Man påpegede endvidere, at en retablering ville give Spøttrup Borg »en øget oplevelsesmæssig værdi«.

Også områdets biologiske forhold ville blive forbedret, hvis der blev sat ind med »aktiv naturpleje«, herunder anlæg af såkaldte »fugleøer«.

Marginaljordsredegørelsen blev offentliggjort i 1987, og da loven om naturgenopretning kom til i 1989, fulgte der penge med til at omsætte nogle af projekterne i handling. Spøttrup Sø rykkede nu frem på ønskelisten hos Skov- og Naturstyrelsen.

Modvillige landmænd

Det første møde om retablering af Spøttrup Sø blev afholdt allerede 20. januar 1989 med deltagelse af bl.a. Spøttrup kommune, Viborg amt, statsskovvæsenet m.fl.

Dernæst mødtes man med lodsejerlaget, hvor 20 ud af 25 medlemmer mødte op.

Den socialdemokratiske borgmester fra Spøttrup, Alex Lind, havde på forhånd lovet, at det ville være op til lodsejerne, om det skulle stables et projekt på benene. Da 17 af de fremmødte lodsejere var positive, fik Skov- og Naturstyrelsen mandat til at for-

søge at skaffe penge til et forprojekt.

I oktober 1989 kunne Hedeselskabet fremlægge en stribe forundersøgelser, der viste, at søen kunne retableres. Det fik kommunalbestyrelsen i Spøttrup til at anbefale et projekt, men stadig under den forudsætning at samtlige lodsejere kunne acceptere økonomien i tilbuddet.

Også Viborg amt kunne anbefale, men for Skov- og Naturstyrelsen viste der sig et problem: jordpriserne i søen var lavere end for den højereliggende erstatningsjord. I december 1989 lykkedes det dog at få tilsagn om 2,2 mio. kr. fra staten til projektets gennemførelse.

Men så satte lodsejerne hælene i.

Otte af de 25 landmænd meddelte i et anbefalet brev, at de »nægter at afstå jord til projektet«. Efterfølgende drøftelser fik reduceret nejsigerne til tre, men dermed var problemet ikke løst. Projektet, som indtil nu havde kostet godt 300.000 kr., stod ved en skillevej.

Nu skulle der siges »ja« eller »nej«, men borgmester Lind havde jo lovet, at ingen skulle tvinges, så udsigterne var ikke gode forud for kommunalbestyrelsens afstemning. Det ville sandsynligvis blive et nej til projektet på grund af de tre modstandere.

Men så skete der noget dramatisk.

Som sendt fra himlen

Kraftig blæst fra vest havde gennem flere dage stuvet vandmasserne op i landkanalen rundt om den udtørrede sø. Til sidst blev presset for meget. Dæmningen langs kanalen brød sammen, og vandet fossede ind over markerne som i et bagholdsangreb.

Og dette drama udspillede sig 27. marts 1990. Det var dagen før, kommunalbestyrelsen i Spøttrup skulle træffe sin beslutning om projektets fremtid.

Så mens sagen kom til afstemning, strømmede vandet fortsat ud over marker og enge, og den gamle sø opstod helt af sig selv. Hvor tungt et lod, naturens indblanding lagde i politikernes vægtskål, er ikke sådan at afgøre, men resultatet af afstemningen var klart og entydigt: 12 stemmer for projektet, tre imod og to fraværende.

Projektet var vedtaget.

Og så gik det bare slag i slag.

Frem til april 1993 arbejdes der med jordfordelingen, så alle lodsejere med ønsker om erstatningsjord kan få deres vilje. I alt 23 statshusmandsbrug afstod jord til søen gennem en jordfordelingssag.

I begyndelsen af 1994 kunne man så endelig tage fat på de egentlige anlægsarbejder. De synede ikke af

Den gennemrestaurerede Spøttrup Borg er fredet i klasse A. Borgen er udviklet til et populært turistmål i april-oktober med bormuseum, rosenhave og en af landets største læge- og krydderurtehaver. Da haverne skulle anlægges i 1940 indkøbte man 3500 hækplanter, 2700 roser, 3000 lavendelplanter og ikke mindre end 26.500 buksbom. Foto: Hunderup Luftfoto, 10. august 2009.

Pumpehuset fra 1956 er bevaret som et monument over landvindingstidens optimisme. I dag anvendes tårnet som udkigplatform.

meget, hverken i landskabet eller på budgettet. Nogle grøfter blev fyldt op eller jævnet, der blev etableret stryg i udløbet fra søen af hensyn til fiskenes frie vandringer, og endelig blev Spøttrup bæk flyttet tilbage i sit oprindelige løb fra før 1956.

Derefter skulle vandet bare stige og stige, indtil den gamle sø var genskabt.

Ikke den store natur

Fredag 22. april 1994 markerede Spøttrups borgmester, Alex Lind, sammen med direktøren for Skov- og Naturstyrelsen, Karen Westerbye-Juhl, at en ny æra begyndte for Spøttrup Sø. Arm i arm foretog de to indvielsen af den genoprettede sø: 50 hektar vandflade og 60 hektar fugtige enge, kær og rørskov.

Efter 135 års fravær skulpede der atter søbølger foran voldporten til den gamle middelalderborg.

Retableringen af søen blev især motiveret med de øgede rekreative

muligheder, når borgen igen kunne fremstå i den oprindelige sammenhæng med søen. Set i det lys har retableringen været en stor succes, som flere end 50.000 turister og andre gæster glæder sig over årligt.

Imidlertid forventede man også store naturhistoriske gevinster. De blev dog aldrig indfriet.

Fuglemæssigt udviklede den retablerede sø sig ikke til noget særligt. Efter en opblomstring i de første år er søens fugleliv stabiliseret på et yderst beskedent niveau. Blot 75 forskellige fuglearter er rapporteret fra søen siden 2004, og dette ringe antal placerer Spøttrup Sø langt nede på succeslisten over genskabte søer. Fuglescoren rækker kun til en 57. plads på listen over de 71 nye eller retablerede danske søer siden 1970.

Hvad gik der galt? Man ignorerede tilsyneladende alle gode råd om en pleje- og driftsplan for den nye sø, trods de klare anbefalinger i marginaljordsredegørelsen om at anlægge »fugleøer« og udøve aktiv pleje af den

fremvoksende rørskov og de våde engarealer.

En smule pynter det dog på naturregnskabet, at odderen har fundet behag i den genskabte sø. Til gengæld har den taget livet af den gamle, berømte bestand af store karper i voldgravene. Karperne er forsvundet i takt med odderbestandens etablering.

Spøttrup Sø-retableringen var et af de tidligste naturprojekter, og det kunne gennemføres til en rimelig pris. Hele projektet med opkøb, jordarbejder, publikumsanlæg m.v. kostede ifølge Skov- og Naturstyrelsen i alt 6,6 mio. kr. i 2008-værdi.

Rimeligheden skyldes, at projektet blev gennemført i begyndelsen af 1990'erne, før jordprisernes vanvittige himmelflugt tog fart. Selvom det offentlige måtte betale 4,7 mio. kr. (i 2008-værdi) alene for at erhverve de 121 hektar, så var det blot 39.000 kr. pr. hektar i nutidsværdi. I dag forlanges der rask væk 100.000-150.000 kr. pr. hektar for den slags vandlidende jord.

KILDER

Betænkning angående Dige- og Afvandingsforholdene ved Limfjorden. Afgivet den 25. januar 1934. Ministeriet for Offentlige Arbejder.

Forfatterens besøg på lokaliteten, 7. okt. 2005.

Grove, P.V. (red.): Jylland. Illustreret Reisehaandbog. 2. udgave. Foreningen »Fremtiden«. I kommission hos O.H. Delbanco. København 1871.

Høvsgaard, Thomas: Spøttrup – en borg til hver en tid. Spøttrup Borgmuseum 2004.

Høy, Th. et al.: Danmarks Søer. Søerne i Nordjyllands og Viborg Amter. 6. bind. Strandbergs Forlag, 2004.

Lykke, Vagn: Spøttrup Sø – historie. Notat af 27. juli 2000 fra kommuneingeniøren i Spøttrup kommune.

Nielsen, Peder V.: Spøttrup Sø er genopstået. Vækst nr. 3, 1994.

Pedersen, Aksel: Spøttrup – om borgen og dens ejere. Spøttrup Borgmuseum 1991.

Skotte Møller, H.U. (red.): Retablering af tørlagte søer og fjorde i Danmark. Miljøministeriets projektundersøgelser 1986. Samlerapport nr. VII – Appendix. Skov- og Naturstyrelsen 1987.

Statens Landvindingsudvalg, j.nr. 1357. Rigsarkivet.

Fuglelivet i dag

Med tilladelse fra Dansk Ornitologisk Forening bringes her et uddrag af DOF-basen, der rummer et meget stort antal fugleobservationer fra alle betydningsfulde fuglelokaliteter i landet. Ønskes der en detaljeret og aktuel status for fuglelivet ved Spøttrup Sø, så brug dette link: www.dofbasen.dk

Herunder ses en oversigt over de 75 fuglearter, som er registreret fra **Spøttrup Sø** pr. 23. november 2009. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Lille Lappedykker	(7/34)	Atlingand	(8/15)	Vibe	(19/2745)	Landsvale	(6/683)
Toppet Lappedykker	(26/178)	Skeand	(22/115)	Almindelig Ryle	(2/60)	Engpiber	(2/3)
Gråstrubet Lappedykker	(1/2)	Taffeland	(2/297)	Brushane	(5/57)	Gul Vipstjert	(2/13)
Sorthalset Lappedykker	(1/3)	Troldand	(31/1349)	Dobbeltbekkasin	(9/71)	Hvid Vipstjert	(5/37)
Skarv	(16/88)	Bjergand	(3/8)	Storspove	(1/14)	Gærdesmutte	(1/1)
Fiskehejre	(23/77)	Hvinand	(19/325)	Rødben	(5/15)	Sivsanger	(2/2)
Knopsvane	(40/1403)	Lille Skallesluger	(8/23)	Hvidklire	(1/1)	Kærsanger	(1/1)
Sangsvane	(4/100)	Stor Skallesluger	(10/309)	Svaleklire	(1/1)	Rørsanger	(4/11)
Grågås	(22/944)	Rørhøg	(3/3)	Mudderklire	(1/3)	Gulbug	(1/1)
Indisk Gås	(1/1)	Blå Kærhøg	(2/2)	Hættemåge	(9/3442)	Tornsanger	(2/2)
Canadagås	(18/258)	Spurvehøg	(2/2)	Stormmåge	(6/1417)	Grå Fluesnapper	(1/1)
Bramgås	(1/1)	Musvåge	(12/23)	Sølvmåge	(6/189)	Allike	(3/62)
Gravand	(12/156)	Fjeldvåge	(1/1)	Svartbag	(2/5)	Gråkrage	(1/2)
Pibeand	(23/4662)	Fiskeørn	(1/1)	Ringdue	(3/5)	Stær	(8/1076)
Knarand	(3/9)	Tårnfalk	(6/6)	Gøg	(5/7)	Grønirisk	(1/86)
Krikand	(22/2319)	Blishøne	(25/1571)	Mursejler	(2/2)	Stillits	(2/18)
Gråand	(23/1437)	Strandskade	(8/16)	Isfugl	(1/2)	Bjergirisk	(1/35)
Spidsand	(1/1)	Stor Præstekrave	(1/1)	Sanglærke	(3/6)	Gulspurv	(1/1)
		Hjejle	(14/19297)	Digesvale	(8/551)	Rørspurv	(6/13)

Herunder ses en oversigt over de 3 andre dyr (end fugle), som er registreret fra **Spøttrup Sø** pr. 23. november 2009. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Hare	(1/3)	Odder	(2/3)	Rådyr	(1/5)
------	-------	-------	-------	-------	-------

Plantelivet ved Spøttrup Borg

TBU 9/17-4: Spøttrup

Ved Spøttrup ligger en urtehave med mange gamle kultur-, læge- og krydderplanter. Selve slottet omgives af voldgrav.

Vegetationstyper: Vandhul, bebyggelse

Højere planter: 1900-1979: Krebseklo(o), Hvid Okseøje (ssp.

irkutianum)(o), Symphytum caucasicum(o)

Lokalitetskode: + V-B III r

Kilder: se Wind 1991.